

en leprozen werden doorgaans veel strenger aangepakt dan andere burgers die gelijkaardige overtredingen begingen.

Dit is een mooie bundel die zeer veel feitenmateriaal en casusstudies aanreikt, maar die tegelijkertijd ook vraagt naar verdergezet comparatief onderzoek waarbij

gelet wordt op de specifieke ruimte, het precieze tijds kader en de concrete omstandigheden waarin regels en instituties ontstonden of werden aangepast.

Heidi Deneweth, Vrije Universiteit Brussel

Loek Zoon (red.), *Broek en Waterland. Regionale samenwerking en conflicten, 1282-1811* (Verloren; Hilversum 2019) 226 p., ill. €24,- ISBN 9789087048099.

De zwaan met de zes pijlen

Enkele jaren geleden nam het Waterlands Archief het initiatief voor een publicatie over de middeleeuwse en vroegmoderne geschiedenis van het plaatsje Broek in Waterland. Het resultaat verscheen in 2019: een boek dat door de fraaie illustraties, de gebonden uitgave en vlotte schrijfstijl voor een breed publiek aantrekkelijk is gemaakt. Het gaat om meer dan alleen het populariseren van bestaande kennis. Een aanleiding voor de publicatie was de herinventarisatie van de archieven van het lokale bestuur en de auteurs hebben dan ook uitvoerig archiefonderzoek verricht. Zoals de titel *Broek en Waterland* al aangeeft, wordt de plaatselijke geschiedenis in een brede geografische context beschreven, vooral die van de regio waar Broek midden in ligt, Waterland. Er is gekozen voor een bundel met een inleiding door Loek Zoon, tevens redacteur van de bundel, een overzichtsartikel over de geschiedenis tot 1600 door Joost Cox en vier substantiële case studies over de vroegmoderne tijd. Fenna Brouwer behandelt bestuurlijke aspecten, Corrie Boschma-Aarnoudse gaat in op de economische geschiedenis, Diederik Aten richt zich op

droogmakerijen en Jaap Haag beschrijft aspecten van de militaire geschiedenis. Een algemene conclusie ontbreekt, maar er is naar gestreefd de bundel samenhang te geven door een centrale thematiek te kiezen. Die betreft de vraag in hoeverre en op welke manieren het dorpsbestuur van Broek in Waterland samenwerkte met de omliggende dorpen en steden ter behartiging van de eigen belangen.

Om te beginnen: de ambitie om Broek in de context van Waterland te plaatsen is gelukt, het boek is eerder een regionale dan een lokale geschiedenis. Broek wordt vaak als voorbeeld gebruikt, maar de plaatselijke ontwikkelingen blijven ondergeschikt aan die in Waterland als geheel. Ook het idee om samenhang te creëren door een centrale thematiek te kiezen is door de auteurs (allen specialist op het door hen behandelde onderwerp) goed opgevolgd. Daarom gaat er veel aandacht uit naar het samenwerkingsverband dat zes dorpjes in Waterland in 1595 aangingen. Deze samenwerking zou ruim 200 jaar blijven bestaan en kwam bekend te staan als de Unie van Waterland. De Unie voerde als wapen een fraaie witte zwaan

met zes pijlen in zijn poot, symbolen van de zes hoofddorpen van Waterland. Het wapen kan qua elegantie met gemak op tegen dat van de leeuw met de zeven pijlen. Maar kan de samenwerking van de Waterlandse dorpen ook de vergelijking doorstaan met die in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden?

Door de bundel heen ontstaat een overtuigend antwoord op die vraag. Alleen wanneer de belangen (vrijwel) geheel parallel liepen, zoals bij het verdedigen van oude privileges tegenover de inbreuken die de baljuw van Waterland daarop probeerde te maken, trokken de dorpen samen op. Ze waren dan redelijk succesvol, zoals ze ook succesvol waren in het eeuwenlang handhaven van een waag (te Durgerdam) tegen de zin van Amsterdam en andere steden in. Een hoogtepunt in de samenwerking was de gezamenlijke aankoop van de ambachtsheerlijkheid van Waterland door de zes hoofddorpen in 1731. Hiermee versterkten ze de lokale autonomie want ze konden nu zelf hun vroedschappen, burgemeesters en na enige tijd ook hun dorps-schouten en -secretarissen benoemen. Zodra de belangen echter niet parallel liepen, zoals vaak het geval was in het waterbeheer en de infrastructuur, ijverden de dorpsbesturen voor het eigen belang. Dan domineerde een particularistische houding en deinsden de dorpen er niet voor terug een proces tegen elkaar aan te spannen. De droogmaking van de Waterlandse meren zou weinig kans van slagen hebben gehad zonder de intensieve bemoeienis van provinciale instellingen, in het bijzonder de Gecommitteerde Raden van West-Friesland en het Noorderkwartier. De Unie groeide nooit uit tot een volwaardig bestuursorgaan en liet dan ook geen reeks resoluties

of financiële stukken na. Het is tekenend dat toen de rurale bevolking in 1672-1673 in de oorlogvoering werd ingeschakeld, het initiatief en de leiding van de activiteiten (zoals wacht lopen op de zeedijk) bij de Gecommitteerde Raden berustten en niet bij de Unie.

Door de invalshoek van regionale samenwerking te kiezen is het boek een mooie aanvulling op bestaande literatuur, zoals het proefschrift van Arjan Nobel, *Besturen op het Hollandse platteland. Cromstrijen 1550-1780* (Walburg Pers; Zutphen, 2012). In die studie wordt de Waterlandse Unie als één van de meest concrete voorbeelden van samenwerking op het platteland gepresenteerd. We weten nu dus dat die samenwerking beperkt was. Dat de Unie gezien kan worden als een op een lager niveau functionerende Staten van Holland, zoals in de inleiding van *Broek en Waterland* gesteld (p.10), heeft dan ook vooral betrekking op vormaspecten: het gebruik van de term Unie, het wapen met de witte zwaan, en het feit dat de dorpsgedeputeerden in de vergaderingen van de Unie handelden 'op last en ruggespraak' en dat de besluitvorming plaatsvond bij meerderheid van stemmen. Inhoudelijk was het rurale samenwerkingsverband slechts op enkele terreinen en dan vooral incidenteel van belang, wat overigens niet zo vreemd is, want de dorpen waren niet alleen particularistisch ingesteld, maar hadden ook nauwelijks macht, anders dan de steden in de provinciale Statenvergadering.

Kritische opmerkingen zijn er natuurlijk ook te maken. Het is jammer dat de religieuze geschiedenis ontbreekt, op de verwoesting van de kerk in Broek in het begin van de Opstand na. Verder zou een moderne topografische kaart welkom zijn

geweest ter aanvulling op de oude kaarten. Als geheel is dit een mooie bundel dankzij de combinatie van toegankelijkheid, veel nieuw archiefonderzoek en de moeite die

de auteurs hebben gedaan om van het geheel meer te maken dan de delen.

Milja van Tielhof, Huygens ING

Nieuwe Tijd

Jos A.A.M. Biemans, *Boeken voor de geleerde burgerij. De stadsbibliotheek van Amsterdam tot 1632* (Nijmegen: Vantilt, 2019), 599 p., ISBN 9789460043574, €39,95

Amsterdam, bibliotheekstad

Met *Boeken voor de geleerde burgerij* heeft Jos Biemans ons van een voortreffelijk boek voorzien. Dit is een werk dat bij elke boekenliefhebber thuishoort, niet alleen om te lezen en bestuderen, maar ook om aan elke bezoeker, familielid en vriend te laten zien. Laat ze eens bladeren door dit imposante boek, prachtig uitgegeven door Vantilt: het zal ze goed doen. Bijna elke pagina van de zeshonderd bevat één of meer illustraties die Biemans' onderwerp, de vroege geschiedenis van de Amsterdamse stadsbibliotheek, tot leven doen brengen. Portretten, prenten, foto's en schetsen van kerken en bibliotheken, en natuurlijk platen van boeken, vele boeken, leveren een geweldig panorama van het zestiende- en zeventiende-eeuwse verleden waar men uren plezier in vindt.

De vormgeving van dit boek is van belang, want het betreft een onderwerp dat zich nooit makkelijk heeft laten beschrijven. De stadsbibliotheek van Amsterdam is meerdere malen onderzocht, maar ondanks de aandacht van illustere geschiedkundigen zoals Isabella van Eeghen en Herman de la Fontaine Verwey, blijft de geschiedenis van de bibliotheek bevangen door een afwezigheid van feiten. De bibliotheek is altijd van interesse geweest

voor historici van alle strepen, want ze is de directe voorganger van de huidige universiteitsbibliotheek van Amsterdam. Een echte 'stadsbibliotheek' was deze collectie ook maar kort, tussen de jaren 1578 en 1632. In dat eerste jaar vond de Alteratie van Amsterdam plaats, en vierenveertig jaar later werd de collectie omgetoverd tot de bibliotheek van het nieuwe 'Athenaeum Illustre' van Amsterdam, de voorganger van de Universiteit van Amsterdam. Biemans schetst de ontwikkeling van de bibliotheek en plaats deze ook in de algemene transformatie van het publieke bibliotheekwezen in de Nederlandse Republiek in de laatste decennia van de zestiende eeuw. Voor de Opstand waren bijna alle grote bibliotheken in het bezit van kloosters, of hoorden bij stadskerken, als parochiebibliotheek. De religieuze omwenteling van de Opstand bracht een einde aan de kloosters: gebouwen en goederen werden in beslag genomen en de monniken en nonnen vertrokken. Geweldige aantallen boeken kwamen opeens op de markt, of in het bezit van stadsbesturen. Het is dan ook geen toeval dat na het sluiten van de kloosters en de protestantisering van kerken nieuwe bibliotheken werden opgericht, meestal op initiatief